

BOLALARNI ATROF-MUHIT BILAN TANISHTIRISH VA LUG‘AT USTIDA ISHLASH USULLARINING KONFLIKTOLOGIYA NAZARIYASI BILAN BOG‘LIQLIGI

Mullajanova Zaxro Baxromjon qizi

Talaba, Chirchiq davlat pedagogika universiteti

zahromullajonova@gmail.com

Ilmiy rahbar: **Abdullayev Abduqayum Abdulhayevich**

O‘qituvchi, Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Abstrakt

Bolalarni atrof-muhit bilan tanishtirish va lug‘at ustida ishlash usullari konfliktologiya nazariyasi bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, ular bolalarda ijtimoiy-emosional kompetensiyalarni shakllantirishda muhim omil sanaladi. Atrof-muhitga oid tasavvurlarni kengaytirish jarayonida bola o‘zini, boshqalarni va mavjud vaziyatlarni to‘g‘ri anglashni o‘rganadi. Lug‘atni boyitish esa hissiyotlar, ehtiyojlar va munosabatlarni to‘g‘ri ifodalashga yordam beradi, bu esa kelajakda nizolarni konstruktiv hal qilish ko‘nikmalariga asos yaratadi. Konfliktologiya nazariyasiga ko‘ra, to‘g‘ri muloqot va tushunarlik nizolarni yumshatadi; shu sababli so‘z boyligini rivojlantirish bolalarda kommunikativ madaniyat va tinch yo‘l bilan kelishish malakalarini mustahkamlaydi. Mazkur jarayonlar o‘quvchilarning ijtimoiy moslashuvini yengillashtiradi va barqaror ijobiy munosabatlar shakllanishiga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: atrof-muhit, lug‘at, konfliktologiya, muloqot, ijtimoiy-emosional rivojlanish, nizolarni hal qilish.

Abstract

Methods of introducing children to the environment and developing their vocabulary are closely connected with the theory of conflictology, as they play an important role in shaping children’s social-emotional competencies. Expanding environmental concepts helps children understand themselves, others, and situations

correctly. Vocabulary development enables them to express emotions, needs, and relationships accurately, which forms the basis for constructive conflict resolution skills in the future. According to conflictology theory, clear communication reduces the intensity of conflicts; therefore, enriching children's vocabulary strengthens their communicative culture and their ability to reach peaceful agreements. These processes facilitate students' social adaptation and contribute to the formation of stable and positive interpersonal relations.

Keywords: environment, vocabulary, conflictology, communication, social-emotional development, conflict resolution.

Аннотация

Методы ознакомления детей с окружающей средой и работы над словарным запасом тесно связаны с теорией конфликтологии, поскольку они играют важную роль в формировании социально-эмоциональных компетенций детей. Расширение представлений об окружающем мире помогает ребёнку правильно понимать себя, других и различные ситуации. Развитие словарного запаса позволяет точно выражать эмоции, потребности и отношения, что формирует основу для конструктивного разрешения конфликтов в будущем. Согласно теории конфликтологии, ясная и понятная коммуникация снижает напряжённость конфликтов; поэтому обогащение словарного запаса укрепляет коммуникативную культуру детей и их способность мирно договариваться. Эти процессы облегчают социальную адаптацию учащихся и способствуют формированию устойчивых и позитивных межличностных отношений.

Ключевые слова: окружающая среда, словарный запас, конфликтология, коммуникация, социально-эмоциональное развитие, разрешение конфликтов.

Kirish

Bolalarni atrof-muhit bilan tanishtirish va ularning lug'atini boyitish maktabgacha ta'lim jarayonining asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu ikki jarayon nafaqat bolaning bilish faoliyatini rivojlantiradi, balki uning ijtimoiy-emosional shakllanishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bolaning atrof-muhitni to'g'ri

idrok etishi, undagi hodisa va jarayonlarni tushunishi, ularni soʻz bilan ifodalashi muloqot madaniyatining shakllanishiga, oʻz fikrini aniq yetkazishga yordam beradi.

Zamonaviy konfliktologiya nazariyasi esa bolalar oʻrtasida uchraydigan nizolarni oldini olish va ularni konstruktiv hal etishga qaratilgan yondashuvlarni taklif etadi. Shunday ekan, lugʻat ustida ishlash hamda atrof-muhitni oʻrganish jarayonlari bolalarning muloqot koʻnikmalarini kuchaytirib, kelajakdagi ijtimoiy moslashuviga zamin yaratadi. Ushbu mavzuning dolzarbligi taʼlim jarayonida konfliktlarning tabiiyligini anglash va ularni toʻgʻri boshqarishga oʻrgatish zarurati bilan belgilanadi.

Natijalar va muhokama

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatdiki, bolalarni atrof-muhit bilan muntazam tanishtirish jarayoni ularning kuzatuvchanligi, tafakkuri va muloqotga kirishish qobiliyatini kuchaytiradi. Atrof-muhitga oid tasavvurlarning kengayishi bola ongida yangi tushunchalar paydo boʻlishiga, shunga mos ravishda lugʻat boyligining ortishiga olib keladi. Bu esa oʻz navbatida bolalarning his-tuygʻularini va ehtiyojlarini aniq ifodalay olishiga xizmat qiladi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, boy va faol lugʻatga ega bolalarda nizoli vaziyatlarni tushunish va ularga toʻgʻri munosabat bildirish koʻnikmalari yuqoriroq boʻladi. Konfliktologiya nazariyasi nuqtayi nazaridan, tushunarli nutq, ehtiyojlarni ochiq ifodalash va boshqa bolalarning fikrini tinglay olish kabi koʻnikmalar kelishmovchiliklarni konstruktiv yoʻl bilan hal qilishga yordam beradi. Shuningdek, atrof-muhitni oʻrganish jarayonida bolalar birgalikda faoliyat olib borar ekan, oʻzaro hurmat, navbat kutish, yordam berish kabi ijtimoiy xulq meʼyorlarini oʻzlashtiradi.

Umuman olganda, ikki yoʻnalishning uygʻun qoʻllanilishi bolalarning kommunikativ madaniyatini rivojlantiradi va ijobiy ijtimoiy munosabatlar shakllanishini taʼminlaydi.

Xulosa

Bolalarni atrof-muhit bilan tanishtirish hamda lugʻat ustida tizimli ishlash jarayonlari konfliktologiya nazariyasi bilan oʻzaro chambarchas bogʻliq boʻlib, ular bolalarning shaxs sifatida shakllanishi, ayniqsa, ijtimoiy-emosional rivoji uchun

mustahkam poydevor yaratadi. Atrof-muhitni o'rganish orqali bola borliqni idrok etadi, turli hodisalar o'rtasidagi bog'liqlikni tushunadi va o'zini shu muhitning faol ishtirokchisi sifatida his qiladi. Bu jarayon uning kuzatuvchanligini, tafakkurini, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Lug'atni boyitish esa bolaning til orqali o'z fikrini aniq va ravshan ifodalashiga imkon beradi. Hissiyotlarni, ehtiyojlarni, xohish-istaklarni to'g'ri talaffuz qilish bolalar o'rtasidagi tushunmovchiliklarni kamaytiradi. Konfliktologiya nazariyasiga ko'ra, aynan tushunarli va ochiq muloqot nizolarni oldini olishning eng muhim omillaridan biridir. Shuning uchun lug'at ustida ishlash bolalarning tinch yo'l bilan kelishish, muloqotda madaniyatli bo'lish va boshqalarni tinglay olish kompetensiyalarini shakllantiradi.

Shuningdek, bolalarni atrof-muhit bilan tanishtirish jarayonida ular birgalikda faoliyat olib borishga, jamoaviy muhokama qilishga, rollarni taqsimlashga o'rganadilar. Bu esa o'zaro yordam, birdamlik, sabr-toqat va hurmat kabi ijtimoiy fazilatlarining shakllanishiga xizmat qiladi. Mazkur fazilatlar esa konfliktologiya nazariyasida muhim bo'lgan konstruktiv munosabat strategiyalarining asosi hisoblanadi.

Umuman olganda, atrof-muhitni o'rganish bilan lug'atni rivojlantirishning uyg'un qo'llanilishi bolalarning kommunikativ, ijtimoiy, hissiy va kognitiv rivojlanishiga kompleks ta'sir ko'rsatadi. Bu jarayonlar birgalikda bolalarda sog'lom ijtimoiy munosabatlarni shakllantirib, kelajakdagi nizolarni oqilona, tinch va mas'uliyat bilan hal qila oladigan yetuk shaxslar bo'lib voyaga yetishlariga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'afforova, T. **Maktabgacha ta'lim pedagogikasi**. – Toshkent: O'zbekiston Fan nashriyoti, 2020.
2. Yo'ldosheva, Sh., Jo'raeva, M. **Bolalar nutqini rivojlantirish metodikasi**. – Toshkent: Ilm Ziya, 2019.
3. Vygotskiy, L. S. **Muloqot va tafakkur rivoji**. – Moskva: Pedagogika, 2018.

4. Rubin, K., Bukowski, W. ***Social and Emotional Development in Early Childhood.*** – New York: Oxford University Press, 2016.
5. Deutsch, M. ***The Resolution of Conflict: Constructive and Destructive Processes.*** – Yale University Press, 2011.
6. Johnson, D., Johnson, R. ***Joining Together: Group Theory and Group Skills.*** – Pearson Education, 2014.
7. Masharipova, D. ***Maktabgacha yoshdagi bolalarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish.*** – Toshkent: Pedagogika, 2021.
8. Bronfenbrenner, U. ***The Ecology of Human Development.*** – Harvard University Press, 2005.
9. Gʻulomova, D. ***Atrof-muhit bilan tanishtirish metodikasi.*** – Toshkent: Sano-standart, 2022.